

РІЗНОВИДИ ТРИГОНОМЕТРИЧНИХ РІВНЯНЬ НА ЗНО

ЧАСТИНА II

Олег МАЗУР — старший викладач кафедри вищої математики ім. проф. Можара В. І. Національного університету харчових технологій

Розглядаються види тригонометричних рівнянь та способи їх розв'язання.

1. Розкладання на множники.

Приклад 1. Розв'язати рівняння $\sin 3x + \sin x + 2 \cos x = \sin 2x + 2 \cos^2 x$.

Розв'язання. Запишемо початкове рівняння у вигляді $(\sin 3x + \sin x) + 2 \cos x - (\sin 2x + 2 \cos^2 x) = 0$ і застосуємо спосіб розкладання на множники. Скориставшись формулами для суми синусів і синуса подвійного кута, маємо $(2 \sin 2x \cos x + 2 \cos x) - (2 \sin x \cos x + 2 \cos^2 x) = 0$ або $2 \cos x (\sin 2x + 1 - (\sin x + \cos x)) = 0$, звідки або $\cos x = 0$, тобто $x = \frac{\pi}{2} + k\pi$, $k \in Z$ або $\sin 2x + 1 - (\sin x + \cos x) = 0$. Оскільки $\sin 2x + 1 = \sin^2 x + 2 \sin x \cos x + \cos^2 x = (\sin x + \cos x)^2$, то останнє рівняння еквівалентне такому: $(\sin x + \cos x)^2 - (\sin x + \cos x) = 0$ або $(\sin x + \cos x)(\sin x + \cos x - 1) = 0$. Якщо $\sin x + \cos x = 0$, то $x = -\frac{\pi}{4} + m\pi$, $m \in Z$. Якщо ж $\sin x + \cos x - 1 = 0$, то $x = 2n\pi$, $n \in Z$ або $x = \frac{\pi}{2} + 2t\pi$, $t \in Z$. Остання серія розв'язків міститься в серії $x = \frac{\pi}{2} + l\pi$, $l \in Z$.

Відповідь. $x_1 = \frac{\pi}{2} + k\pi$, $k \in Z$, $x_2 = -\frac{\pi}{4} + m\pi$, $m \in Z$, $x_3 = 2n\pi$, $n \in Z$.

Приклад 2. Розв'язати рівняння

$$\sin 2x + \cos 2x + \sin x + \cos x + 1 = 0.$$

Розв'язання. Оскільки $\sin 2x + 1 = (\sin x + \cos x)^2$, а $\cos 2x = \cos^2 x - \sin^2 x = (\cos x - \sin x)(\cos x + \sin x)$, то маємо: $(\sin x + \cos x)^2 + (\cos x - \sin x)(\sin x + \cos x) + (\sin x + \cos x) = 0$. Звідси $(\sin x + \cos x)(1 + 2 \cos x) = 0$ або $\cos x(\operatorname{tg} x + 1)(2 \cos x + 1) = 0$, де $\cos x \neq 0$. Тоді або $\operatorname{tg} x = -1$, тобто $x = -\frac{\pi}{4} + n\pi$, $n \in Z$, або $\cos 2x = -\frac{1}{2}$, тобто $x = \pm \frac{2}{3}\pi + 2m\pi$, $m \in Z$.

Відповідь. $x = -\frac{\pi}{4} + n\pi$, $n \in Z$ або

$$x = \pm \frac{2}{3}\pi + 2m\pi, m \in Z.$$

2. Раціоналізуючі підстановки.

Розглянемо рівняння $R(\cos x, \sin x, \dots) = 0$, раціональне відносно тригонометричних функцій,

© Мазур О. ?, 2019

що містяться в лівій частині. Якщо для виразу R відома раціоналізуюча підстановка, тобто всі тригонометричні функції, що входять в нього, виражаються у виді раціональних функцій від деякого проміжного аргументу t , то застосування цієї підстановки приведе до раціонального рівняння відносно t . Відмітимо такі способи раціоналізації тригонометричних рівнянь.

1) Універсальною підстановкою $t = \operatorname{tg} \frac{x}{2}$ зводиться до раціонального відносно t всяке рівняння

$$R(\cos x, \sin x, \operatorname{tg} x, \operatorname{ctg} x) = 0, \quad (1)$$

раціональне відносно тригонометричних функцій одного й того самого аргументу x . Усякий розв'язок $t = t_1$ рівняння (1) (після підстановки) дає серію розв'язків тригонометричного рівняння: $x = 2 \arctg t_1 + 2k\pi$, $k \in Z$.

За допомогою універсальної підстановки можуть бути знайдені всі розв'язки рівняння (1), за винятком розв'язків виду $x = (2k + 1)\pi$, $k \in Z$ (у цьому випадку $\operatorname{tg} \frac{x}{2}$ не існує). Наявність або відсутність розв'язків цього виду може бути з'ясовано безпосередньою перевіркою.

Застосуємо універсальну підстановку до розв'язування рівняння, лінійного відносно синуса і косинуса

$$a \sin x + b \cos x = c \quad (\text{де } a \neq 0 \text{ та } b \neq 0). \quad (2)$$

$$\text{Оскільки } \sin x = \frac{2 \operatorname{tg} \frac{x}{2}}{1 + \operatorname{tg}^2 \frac{x}{2}}, \quad \cos x = \frac{1 - \operatorname{tg}^2 \frac{x}{2}}{1 + \operatorname{tg}^2 \frac{x}{2}},$$

$x \neq (2n + 1)\pi$, $n \in Z$ то, поклавши $\operatorname{tg} \frac{x}{2} = t$, після спрощень одержимо квадратне рівняння

$$(b + c)t^2 - 2at - (b - c) = 0, \quad (3)$$

якщо $b + c \neq 0$, тобто якщо $b \neq -c$. У цьому випадку воно має два розв'язки

$$t_{1,2} = \frac{a \pm \sqrt{a^2 + b^2 - c^2}}{b + c}, \quad \text{якщо } a^2 + b^2 - c^2 \geq 0,$$

тобто якщо $a^2 + b^2 \geq c^2$. Загальний розв'язок

$$\text{рівняння (2) є } x = 2 \arctg \frac{a \pm \sqrt{a^2 + b^2 - c^2}}{b + c} + 2k\pi,$$

$k \in Z$. Якщо $a^2 + b^2 < c^2$, то в області дійсних чисел рівняння (3) розв'язків не має. Якщо

ж $b = -c$, то рівняння (3) перетворюється в рівняння першого степеня $-2at - 2b = 0$ звідки знаходимо $t = -\frac{b}{a}$ і тоді маємо другу серію розв'язків для рівняння (2): $x = -2 \arctg \frac{b}{a} + 2k\pi$, $k \in Z$. Для випадку $b = -c$ рівняння також має серію розв'язків $x = (2k + 1)\pi$, $k \in Z$.

2) Рівняння $R(\cos x, \sin x) = 0$, що містять $\cos x$ (або $\sin x$) лише в парних степенях, раціоналізуються підстановкою $t = \sin x$ (або $t = \cos x$).

3) Рівняння $a_0 \sin^n x + a_1 \sin^{n-1} x \cos x + a_2 \sin^{n-2} x \cos^2 x + \dots + a_n \cos^n x = 0$ (1) називається однорідним тригонометричним рівнянням.

Перший випадок. Якщо $a_0 \neq 0$, то в цьому випадку рівняння (1) не має розв'язків, для яких $\cos x = 0$, бо тоді прийдемо до суперечливого наслідку, що $\sin x = \cos x = 0$. Поділивши обидві частини (1) на $\cos^n x \neq 0$, одержимо рівняння $a_0 \operatorname{tg}^n x + a_1 \operatorname{tg}^{n-1} x + \dots + a_n = 0$, еквівалентне йому ж. Поклавши $t = \operatorname{tg} x$, дістанемо алгебраїчне рівняння степеня n відносно t .

Другий випадок. Декілька перших коефіцієнтів дорівнюють нулю: $a_0 = a_1 = \dots = a_{k-1} = 0$; але $a_k \neq 0$. У цьому випадку рівняння набуває вигляду $\cos^k x (a_k \sin^{n-k} x + a_{k+1} \sin^{n-k-1} x \cos x + \dots + a_n \cos^{n-k} x) = 0$; воно еквівалентне двом рівнянням: $\cos x = 0$ та $a_k \sin^{n-k} x + a_{k+1} \sin^{n-k-1} x \cos x + \dots + a_n \cos^{n-k} x = 0$, перше з яких є найпростішим рівнянням, а для другого має місце перший випадок.

Примітка. Однорідне рівняння може бути зведено до алгебраїчного також підстановкою $t = \operatorname{ctg} x$.

До однорідних можна звести, наприклад, такі рівняння:

1) $a \sin^2 x + b \sin x \cos x + c \cos^2 x = d$. Достатньо праву частину замінити на $d(\cos^2 x + \sin^2 x)$, щоб одержати однорідне рівняння другого степеня.

2) $a \sin^4 x + b \sin^3 x \cos x + c \sin^2 x \cos^2 x + d \sin x \cos^3 x + e \cos^4 x = f$. Достатньо праву частину замінити на $f(\cos^2 x + \sin^2 x)$, щоб отримати однорідне рівняння четвертого степеня.

3) $a \sin^2 x + b \sin 2x + c \cos 2x + d \cos^2 x = e$. Достатньо перетворити $\sin 2x$ та $\cos 2x$ за відомими формулами і замінити e на $e(\cos^2 x + \sin^2 x)$, щоб дістати однорідне рівняння другого степеня.

Приклад 1. Розв'язати рівняння

$$(\cos x - \sin x) \left(2 \operatorname{tg} x + \frac{1}{\cos x} \right) + 2 = 0.$$

Розв'язання. Застосувавши універсальну підстановку $t = \operatorname{tg} \frac{x}{2}$ після перетворень одержимо

$$\frac{3t^4 + 6t^3 + 8t^2 - 2t - 3}{(1+t^2)(1-t^2)} = 0, \text{ звідки (розклавши}$$

чисельник на множники), дістанемо $(3t^2 - 1)(t^2 + 2t + 3) = 0$. Дійсні корені останнього рівняння

такі: $t = \pm \frac{1}{\sqrt{3}}$, звідки $x = \pm \frac{\pi}{3} + 2k\pi$, $k \in Z$.

Дане рівняння не має розв'язків виду $(2k + 1)\pi$, а тому отримана серія є загальним розв'язком.

Відповідь. $x = \pm \frac{\pi}{3} + 2k\pi$, $k \in Z$.

Приклад 2. Розв'язати рівняння

$$(1 + \cos x) \sqrt{\operatorname{tg} \frac{x}{2}} - 2 + \sin x = 2 \cos x.$$

Розв'язання. Застосовуючи підстановку $t = \operatorname{tg} \frac{x}{2}$, одержимо $\frac{2}{1+t^2} \sqrt{t} - 2 + \frac{2t}{1+t^2} = \frac{2-2t^2}{1+t^2}$ або $\sqrt{t} = 2 - t$.

Останнє рівняння еквівалентне змішаній системі

$$\begin{cases} t = (2-t)^2, \\ 2-t \geq 0, \end{cases}$$

яка має єдиний розв'язок $t = 1$.

Виходить, повертаючись до первісного невідомого, отримуємо найпростіше тригонометричне рівняння $\operatorname{tg} \frac{x}{2} = 1$, звідки знаходимо $x = \frac{\pi}{2} + 2k\pi$, $k \in Z$.

Відповідь. $x = \frac{\pi}{2} + 2k\pi$, $k \in Z$.

Приклад 3. Розв'язати рівняння

$$(\sin^2 x - \sin x + 1)^4 - 6 \sin^2 x (\sin^2 x - \sin x + 1)^2 + 5 \sin^4 x = 0.$$

Розв'язання. Дане рівняння являється однорідним відносно $\sin^2 x - \sin x + 1$ та $\sin x$. Поділивши обидві його частини на $\sin^4 x$ ($\sin x = 0$ не є коренем) одержуємо рівносильне рівняння

$$\left(\frac{\sin^2 x - \sin x + 1}{\sin x} \right)^4 - 6 \left(\frac{\sin^2 x - \sin x + 1}{\sin x} \right)^2 + 5 = 0.$$

Поклавши $t = \left(\frac{\sin^2 x - \sin x + 1}{\sin x} \right)^2$ і розв'язавши

рівняння $t^2 - 6t + 5 = 0$, знайдемо $t_1 = 1$ та $t_2 = 5$.

Таким чином, вихідне рівняння рівносильне сукупності

$$\left(\frac{\sin^2 x - \sin x + 1}{\sin x} \right)^2 = 1, \left(\frac{\sin^2 x - \sin x + 1}{\sin x} \right)^2 = 5,$$

тобто сукупності $\sin^2 x - \sin x + 1 = \sin x$, $\sin^2 x - \sin x + 1 = -\sin x$, $\sin^2 x - \sin x + 1 = \sqrt{5} \sin x$, $\sin^2 x - \sin x + 1 = -\sqrt{5} \sin x$.

Розв'язуючи її, отримаємо $\sin x = 1$, тобто

$$x = (-1)^k \frac{\pi}{2} + n\pi, \quad n \in Z \text{ або } \sin x = \frac{1 + \sqrt{5} - \sqrt{2 + 2\sqrt{5}}}{2},$$

тобто $x = (-1)^k \arcsin \frac{1 + \sqrt{5} - \sqrt{2 + 2\sqrt{5}}}{2} + k\pi$, $k \in Z$.

Відповідь. $x_1 = (-1)^k \frac{\pi}{2} + n\pi$, $n \in Z$,

$$x_2 = (-1)^k \arcsin \frac{1 + \sqrt{5} - \sqrt{2 + 2\sqrt{5}}}{2} + k\pi, \quad k \in Z.$$

Вказані вище й інші частинні прийоми розв'язування тригонометричних рівнянь застосовуються зазвичай в їх різних комбінаціях. Вміння користуватися частинними прийомами набуваються лише у результаті тривалої практики. Ніякими загальними правилами неможливо передбачити також різноманітні штучні способи, які вносять спрощення у процес розв'язування тригонометричних рівнянь.

Нерідко одне й те саме тригонометричне рівняння може бути розв'язане різними способами, при цьому порівняльна простота процесу розв'язання (загалом кажучи) залежить від вибору способу розв'язання. Так, наприклад, рівняння лінійну відносно синуса і косинуса $a \sin x + b \cos x = c$ може бути розв'язане такими способами:

1) За допомогою універсальної підстановки.

Приклад 1. Розв'язати рівняння

$$2 \sin x + \cos x = 1.$$

Розв'язання. Застосувавши універсальну підстановку $\operatorname{tg} \frac{x}{2} = t$, після перетворень одержимо $t^2 - 2t = 0$, $t(t - 2) = 0$, звідки $t = 0$ або $t = 2$, тобто $\operatorname{tg} \frac{x}{2} = 0$ або $\operatorname{tg} \frac{x}{2} = 2$, тобто $x = 2n\pi$, $n \in \mathbb{Z}$ або $x = 2 \operatorname{arctg} 2 + 2k\pi$, $k \in \mathbb{Z}$.

Відповідь. $x = 2n\pi$, $n \in \mathbb{Z}$; $x = 2 \operatorname{arctg} 2 + 2k\pi$, $k \in \mathbb{Z}$.

2) За допомогою введення допоміжного кута.

Визначаючи кут φ з умов (припускається, що a та b не дорівнюють нулю одночасно)

$$\sin \varphi = \frac{b}{\sqrt{a^2 + b^2}} \quad \text{та} \quad \cos \varphi = \frac{a}{\sqrt{a^2 + b^2}} \quad (1)$$

ми зможемо звести рівняння $a \sin x + b \cos x = c$ (2) до вигляду $\pm \sqrt{a^2 + b^2} \sin(x + \varphi) = c$ (3). При цьому саме знаки чисел a і b визначають ту чверть, у якій закінчується кут φ .

Поділивши обидві частини (3) на $\pm \sqrt{a^2 + b^2}$ (з відповідним знаком), одержимо $\sin(x + \varphi) = \pm \frac{c}{\sqrt{a^2 + b^2}} + n\pi - \varphi$, $n \in \mathbb{Z}$, де $\left| \frac{c}{\sqrt{a^2 + b^2}} \right| \leq 1$, або $c^2 \leq a^2 + b^2$. Якщо $c^2 > a^2 + b^2$, то рівняння розв'язків не має.

Це загальний спосіб введення допоміжного кута. Але часто буває зручно визначити допоміжний кут так, щоб він лежав в межах від 0 до $\frac{\pi}{2}$. Якщо замість формул (1) використати для визначення допоміжного кута φ рівності

$$\sin \varphi = \frac{|b|}{\sqrt{a^2 + b^2}} \quad \text{та} \quad \cos \varphi = \frac{|a|}{\sqrt{a^2 + b^2}} \quad (4)$$

то кут φ можна вибрати в першій чверті. Більше того, для визначення φ достатньо скористатися тільки якою-небудь з формул (4), бо кут у першій чверті однозначно визначається значенням си-

нуса (або косинуса). (При бажанні для визначення φ (в межах від 0 до $\frac{\pi}{2}$) можна використати і співвідношення $\operatorname{tg} \varphi = \frac{|a|}{|b|}$ (якщо $a \neq 0$), яке випливає з (4). Легко переконатися, що всі ці співвідношення визначають один і той же кут φ в першій чверті).

При цьому, зрозуміло, рівняння $a \sin x + b \cos x = c$ зводиться не обов'язково до виду $\pm \sqrt{a^2 + b^2} \sin(x + \varphi) = c$, а, може бути, до одного з рівнянь $\sqrt{a^2 + b^2} \sin(x - \varphi) = c$, $\sqrt{a^2 + b^2} \sin(-x + \varphi) = c$, $\sqrt{a^2 + b^2} \sin(-x - \varphi) = c$ в залежності від знаків чисел a та b .

Приклад 2. Розв'язати рівняння

$$-2 \sin x + \sqrt{3} \cos x = 2.$$

Розв'язання. Перепишемо його у вигляді

$$\sqrt{7} \left(-\frac{2}{\sqrt{7}} \sin x + \frac{\sqrt{3}}{\sqrt{7}} \cos x \right) = 2.$$

Якщо тепер $\frac{2}{\sqrt{7}}$ прийняти за косинус допоміжного кута φ , а $\frac{\sqrt{3}}{\sqrt{7}}$ — за синус цього ж кута, то $\sqrt{7}(-\cos \varphi \sin x + \sin \varphi \cos x) = \sqrt{7} \sin(\varphi - x)$.

Сам кут φ (у межах від 0 до $\frac{\pi}{2}$) можна визначити з рівності $\sin \varphi = \frac{\sqrt{3}}{\sqrt{7}}$, тобто $\varphi = \arcsin \frac{\sqrt{21}}{7}$; тому рівняння запишеться у вигляді

$$-\sqrt{7} \sin \left(x - \arcsin \frac{\sqrt{21}}{7} \right) = 2, \quad \text{або}$$

$$\sin \left(x - \arcsin \frac{\sqrt{21}}{7} \right) = -\frac{\sqrt{14}}{7}.$$

Звідси находимо

$$x = (-1)^{k+1} \arcsin \frac{\sqrt{14}}{7} + \arcsin \frac{\sqrt{21}}{7} + k\pi, \quad k \in \mathbb{Z}.$$

Якщо для визначення допоміжного кута φ , який лежить між 0 та $\frac{\pi}{2}$, використати умову $\cos \varphi = \frac{2}{\sqrt{7}}$, тобто $\varphi = \arccos \frac{2\sqrt{7}}{7}$, то рівняння запишеться у вигляді $-\sqrt{7} \sin \left(x - \arccos \frac{2\sqrt{7}}{7} \right) = 2$, звідки

$$x = (-1)^{k+1} \arcsin \frac{2\sqrt{7}}{7} + \arccos \frac{2\sqrt{7}}{7} + k\pi, \quad k \in \mathbb{Z}.$$

Відповідь.

$$x = (-1)^{k+1} \arcsin \frac{\sqrt{14}}{7} + \arcsin \frac{\sqrt{21}}{7} + k\pi, \quad k \in \mathbb{Z}$$

$$\text{(або } x = (-1)^{k+1} \arcsin \frac{2\sqrt{7}}{7} + \arccos \frac{2\sqrt{7}}{7} + k\pi, \quad k \in \mathbb{Z} \text{)}.$$

Підкреслимо, що отримані відповіді — лише різні форми запису коренів заданого рівняння.

Іноколи виявляється вигідніше звести вираз $a \sin x + b \cos x$ до косинуса суми (або різниці) кута x та допоміжного кута, який лежить у межах від 0 до $\frac{\pi}{2}$. Це перетворення також зручно проводити без застосування загальних формул.

Приклад 3. Розв'язати рівняння

$$\sin 2x - \sqrt{3} \cos 2x = 1.$$

Розв'язання. Запишемо це рівняння у вигляді

$$2 \left(\frac{1}{2} \sin 2x - \frac{\sqrt{3}}{2} \cos 2x \right) = 1.$$

Ліва його частина зводиться до косинуса деякої комбінації кутів, якщо вираз у дужках представити як розгорнутий косинус суми кута $2x$ і деякого кута φ (у межах від 0 до $\frac{\pi}{2}$).

Але для цього достатньо $\frac{1}{2}$ взяти за синус допоміжного кута φ , а $\frac{\sqrt{3}}{2}$ — за його косинус.

Оскільки у даному випадку $\varphi = \frac{\pi}{6}$, то

$$2 \left(\sin \frac{\pi}{6} \sin 2x - \cos \frac{\pi}{6} \cos 2x \right) = -2 \cos \left(2x + \frac{\pi}{6} \right)$$

і початкове рівняння набуде вигляду

$$-2 \left(\cos 2x + \frac{\pi}{6} \right) = 1, \text{ звідки знайдемо}$$

$$x = \pm \frac{\pi}{3} - \frac{\pi}{12} + n\pi, \quad n \in \mathbb{Z}.$$

Відповідь. $x = \pm \frac{\pi}{3} - \frac{\pi}{12} + n\pi, \quad n \in \mathbb{Z}.$

Приклад 4. Розв'язати рівняння $4 \sin 2x + 3 \cos 2x = 5$.

Розв'язання. Запишемо рівняння у вигляді $\frac{4}{5} \sin 2x + \frac{3}{5} \cos 2x = 1$ (1) і нехай φ — кут між 0 і $\frac{\pi}{2}$ який задовольняє співвідношенням $\sin \varphi = \frac{3}{5}$, $\cos \varphi = \frac{4}{5}$, тобто $\varphi = \arcsin \frac{3}{5}$. Тоді рівняння (1)

рівносильне рівнянню $\sin(2x + \varphi) = 1$, звідки $x = -\frac{1}{2} \arcsin \frac{3}{5} + \frac{\pi}{4} + k\pi, \quad k \in \mathbb{Z}.$

Співвідношення, які визначають додатковий кут φ , дозволяє також вибрати $\varphi = \arctg \frac{3}{4}$; тоді

$$x = -\frac{1}{2} \arctg \frac{3}{4} + \frac{\pi}{4} + k\pi, \quad k \in \mathbb{Z}.$$

Насамкінець, можна було б ввести допоміжний кут φ , $0 < \varphi < \frac{\pi}{2}$, так щоб рівняння (1) зводилось до вигляду $\cos(2x - \varphi) = 1$. Для цього достатньо вибрати, наприклад, $\varphi = \arccos \frac{3}{5}$; тоді $x = \frac{1}{2} \arccos \frac{3}{5} + k\pi, \quad k \in \mathbb{Z}.$

Відповідь. $x = -\frac{1}{2} \arcsin \frac{3}{5} + \frac{\pi}{4} + k\pi, \quad k \in \mathbb{Z}$

(або $x = -\frac{1}{2} \arctg \frac{3}{4} + \frac{\pi}{4} + k\pi, \quad k \in \mathbb{Z}$ або

$$x = \frac{1}{2} \arccos \frac{3}{5} + k\pi, \quad k \in \mathbb{Z}.$$

Зауваження. Отримані формули — лише різні форми запису коренів рівняння (1).

3) Можна виразити одну тригонометричну функцію, наприклад:

$$\cos x = \pm \sqrt{1 - \sin^2 x} \quad (\text{або } \sin x = \pm \sqrt{1 - \cos^2 x}).$$

4) Можна піднести обидві частини до квадрата, тоді вийде рівняння, яке зводиться до однорідного: $a^2 \sin^2 x + 2ab \sin x \cos x + b^2 \cos^2 x = c^2$.

У частинному випадку при $a = b$ останнє рівняння набуває особливо простий вигляд: $a^2 \sin 2x = c^2 - a^2$.

5) Розглянемо тотожність: $(a \sin x + b \cos x)^2 + (a \cos x - b \sin x)^2 = a^2 + b^2$. Завдяки умові $a \sin x + b \cos x = c$, одержимо: $(a \cos x - b \sin x)^2 = a^2 + b^2 - c^2$. Значення $\sin x$ та $\cos x$ знаходяться з системи рівнянь:

$$\begin{cases} a \sin x + b \cos x = c, \\ -b \sin x + a \cos x = \pm \sqrt{a^2 + b^2 - c^2}. \end{cases}$$

Невідоме x знаходиться за знайденими значеннями синуса і косинуса.

Вправи для самостійного розв'язування

Група А

1. Розв'язати рівняння

$$2 \operatorname{tg} x \cos x + 1 = 2 \cos x + \operatorname{tg} x.$$

А. $\frac{\pi}{4} + n\pi; \pm \frac{\pi}{3} + 2n\pi, \quad n \in \mathbb{Z};$

Б. $\frac{\pi}{2} + 2n\pi; \pm \frac{\pi}{6} + n\pi, \quad n \in \mathbb{Z};$

В. $\frac{\pi}{4} + 2n\pi; \pm \frac{\pi}{3} + n\pi, \quad n \in \mathbb{Z};$ **Г.** $\emptyset;$

Д. $\frac{\pi}{3} + 2n\pi; \pm \frac{\pi}{4} + n\pi, \quad n \in \mathbb{Z}.$

2. Розв'язати рівняння

$$\cos^3 x + \cos^2 x - 4 \cos^2 \frac{x}{2} = 0.$$

А. $\frac{\pi}{2} + 2n\pi, \quad n \in \mathbb{Z};$

Б. $\frac{\pi}{3} + n\pi, \quad n \in \mathbb{Z};$

В. $\pi + 2n\pi, \quad n \in \mathbb{Z};$

Г. $2\pi + n\pi, \quad n \in \mathbb{Z};$

Д. $\frac{\pi}{6} + n\pi, \quad n \in \mathbb{Z}.$

3. Розв'язати рівняння

$$\cos x + \sqrt{3} \sin x = 2 \cos 2x.$$

А. $-\frac{\pi}{9} + \frac{k\pi}{3}, \quad k \in \mathbb{Z}; \frac{\pi}{3} + n\pi, \quad n \in \mathbb{Z};$

Б. $\frac{\pi}{9} + \frac{2k\pi}{3}, \quad k \in \mathbb{Z}; \frac{\pi}{3} + 2n\pi, \quad n \in \mathbb{Z};$

В. $\frac{\pi}{9} + \frac{2k\pi}{3}, \quad k \in \mathbb{Z}; -\frac{\pi}{3} + 2n\pi, \quad n \in \mathbb{Z};$ **Г.** $\emptyset;$

Д. $\frac{\pi}{5} + 2n\pi, \quad n \in \mathbb{Z}; \frac{\pi}{3} + k\pi, \quad k \in \mathbb{Z}.$

4. Розв'язати рівняння $2 \sin x + \cos x = 1$.

А. $2n\pi, n \in \mathbb{Z}; 2 \arctg 2 + k\pi, k \in \mathbb{Z}$;

Б. $n\pi, n \in \mathbb{Z}; \arctg 2 + 2k\pi, k \in \mathbb{Z}$;

В. $\frac{\pi}{2} + 2n\pi, n \in \mathbb{Z}; \arctg \frac{1}{2} + 2k\pi, k \in \mathbb{Z}$;

Г. $\pi + 2n\pi, n \in \mathbb{Z}; \frac{1}{2} \arctg \frac{1}{2} + k\pi, k \in \mathbb{Z}$; Д. $\emptyset$.

5. Розв'язати рівняння

$$\sin^2 x + 3 \sin x \cos x + 2 \cos^2 x = 0.$$

А. $\frac{\pi}{4} + n\pi, n \in \mathbb{Z}; \arctg 2 + k\pi, k \in \mathbb{Z}$;

Б. $-\frac{\pi}{4} + n\pi, n \in \mathbb{Z}; -\arctg 2 + k\pi, k \in \mathbb{Z}$;

В. $\frac{\pi}{2} + n\pi, n \in \mathbb{Z}; \arctg 3 + k\pi, k \in \mathbb{Z}$;

Г. $\frac{\pi}{3} + 2n\pi, n \in \mathbb{Z}; \frac{\pi}{6} + 2k\pi, k \in \mathbb{Z}$; Д. $\emptyset$.

6. Розв'язати рівняння

$$5 \cos 2x + 2 \sin 2x = 1.$$

А. $\arctg \frac{2}{5} + \arccos \frac{1}{\sqrt{29}} + k\pi, k \in \mathbb{Z}$;

Б. $\frac{2}{5} \arctg \frac{2}{5} - \arccos \frac{1}{\sqrt{29}} + k\pi, k \in \mathbb{Z}$;

В. $2 \arctg \frac{2}{5} + 2 \arccos \frac{1}{\sqrt{29}} + k\pi, k \in \mathbb{Z}$;

Г. $\frac{1}{2} \arctg \frac{2}{5} \pm \frac{1}{2} \arccos \frac{1}{\sqrt{29}} + k\pi, k \in \mathbb{Z}$;

Д. $\frac{\pi}{6} + n\pi, n \in \mathbb{Z}$.

7. Розв'язати рівняння $\sin x + \operatorname{tg} \frac{x}{2} = 0$.

А. $n\pi, n \in \mathbb{Z}$;

Б. $\pi + n\pi, n \in \mathbb{Z}$;

В. $2n\pi, n \in \mathbb{Z}$;

Г. $\frac{\pi}{2} + n\pi, n \in \mathbb{Z}$;

Д. $\pi + 2n\pi, n \in \mathbb{Z}$.

Група В

1. Розв'язати рівняння $\operatorname{tg}^2 x = \frac{1 - \cos x}{1 - \sin x}$.

2. Розв'язати рівняння $\operatorname{tg} x + \sin 2x = \frac{1}{\cos x}$.

3. Розв'язати рівняння $4 \sin x + 2 \cos x = 2 + 3 \operatorname{tg} x$.

4. Розв'язати рівняння $\sin x + \cos x + \operatorname{tg} x - \operatorname{ctg} x = 0$.

5. Розв'язати рівняння

$$3 \sin \left(x - \frac{\pi}{3} \right) + 4 \sin \left(x + \frac{\pi}{6} \right) + 5 \sin \left(5x + \frac{\pi}{6} \right) = 0.$$

6. Розв'язати рівняння

$$\sin 8x - \cos 6x = \sqrt{3} (\sin 6x + \cos 8x).$$

7. Розв'язати рівняння $3 \sin^2 x \cos \left(\frac{3\pi}{2} + x \right) +$

$$3 \sin^2 x \cos x - \sin x \cos^2 x - \sin^2 \left(x - \frac{\pi}{2} \right) \cos x = 0.$$

Група В

1. Розв'язати рівняння

$$\cos 3x \cos^3 x + \sin 3x \sin^3 x = \frac{1}{2} \cos 6x.$$

2. Розв'язати рівняння $\sin 2x + \operatorname{tg} x = 2$.

3. Розв'язати рівняння

$$\operatorname{tg} x - \frac{8 \sin^2 x + 3 \sin 2x + 1}{8 \cos^2 x + 3 \sin 2x + 1} = 0.$$

4. Розв'язати рівняння

$$(\cos x - \sin x) \left(2 \operatorname{tg} x + \frac{1}{\cos x} \right) + 2 = 0.$$

5. Розв'язати рівняння

$$(\sin x + \sqrt{3} \cos x) \sin 4x = 2.$$

6. Розв'язати рівняння

$$4 \cos^2 x - 2 + \frac{1}{2} \cos 2x \left(\frac{\sqrt{3}}{\cos 2x} + \frac{1}{\sin 2x} \right) = 0.$$

7. Розв'язати рівняння

$$2 \sin^2 \left(\frac{\pi}{2} \cos^2 x \right) = 1 - \cos(\pi \sin 2x).$$

Відповіді

Група А

1. А; 2. В; 3. В; 4. А; 5. Б; 6. Г; 7. В.

Група Б

1. $\frac{\pi}{4} + n\pi, n \in \mathbb{Z}; 2k\pi, k \in \mathbb{Z}$.

2. $(-1)^n \arcsin \frac{\sqrt{3}-1}{2} + n\pi, n \in \mathbb{Z}$.

3. $(-1)^k \frac{\pi}{6} + k\pi, k \in \mathbb{Z}; 2n\pi, n \in \mathbb{Z}$;

$-2 \arccos \frac{2}{\sqrt{5}} + 2m\pi, m \in \mathbb{Z}$.

4. $-\frac{\pi}{4} + n\pi, n \in \mathbb{Z}; \frac{\pi}{4} - (-1)^k \arcsin \frac{2-\sqrt{2}}{2} + k\pi,$
 $k \in \mathbb{Z}$.

5. $\frac{1}{4} \arctg \frac{4}{3} - \frac{\pi}{24} + \frac{2k+1}{4} \pi, k \in \mathbb{Z}$.

6. $\frac{\pi}{4} + m\pi, m \in \mathbb{Z}; \frac{\pi}{12} + \frac{k\pi}{7}, k \in \mathbb{Z}$.

7. $\pm \frac{\pi}{6} + n\pi, n \in \mathbb{Z}; -\frac{\pi}{4} + k\pi, k \in \mathbb{Z}$.

Група В

1. $\frac{\pi}{4} + \frac{\pi k}{2}, k \in \mathbb{Z}$. 2. $\frac{\pi}{4} + k\pi, k \in \mathbb{Z}$.

3. $\frac{\pi}{4} + k\pi, k \in \mathbb{Z}$. 4. $\pm \frac{\pi}{3} + 2k\pi, k \in \mathbb{Z}$.

5. $\emptyset$. 6. $\frac{\pi}{12} + m\pi, m \in \mathbb{Z}; \frac{5\pi}{36} + \frac{n\pi}{2}, n \in \mathbb{Z}$.

7. $\frac{\pi}{2} + m\pi, m \in \mathbb{Z}; \pm \arcsin \frac{1}{\sqrt{5}} + n\pi, n \in \mathbb{Z}$.

ЛІТЕРАТУРА

1. Захарійченко Ю. О. Повний курс математики в тестах / Ю. О. Захарійченко, О. В. Школьний, Л. І. Захарійченко, О. В. Школьна. — 3-тє видання. — Х.: Вид-во «Ранок», 2013. — 496с. — (Енциклопедія тестових завдань).

2. Листопад В. В., Мазур О. К. Готуємось до ЗНО. Математика // «Оріон». — 2017.